

چرخش در روایت‌های مذاکرات هسته‌ای ایران

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۱۲ اوت ۲۰۱۵

همچنین دست‌یافتنی به

(English (/policy-analysis/irans-shifting-nuclear-narratives

العربية (/ar/policy-analysis/srdyat-ayran-almthwylt/)

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی، عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع، فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

روایات تفصیلی مذاکره‌کنندگان هسته‌ای و شخص علی خامنه‌ای نشان می‌دهد که تماس‌های مقدماتی بین تهران و واشنگتن در مورد پرونده هسته‌ای ایران مدت‌ها پیش از ریاست‌جمهوری حسن روحانی آغاز شده بود. با این حال به نظر می‌رسد رهبر ایران به دنبال شانه خالی کردن از مسئولیت این ماجراست.

در ایران، جر و بحث در مورد توافق هسته‌ای بالا گرفته است. آخرین مباحث موافقان و مخالفان بر سر روایت‌های متضاد از حدود مرز مسئولیت علی خامنه‌ای در مذاکرات و نتایج آن است.

خامنه‌ای مجلس و مذاکرات هسته‌ای

تیم دولت حسن روحانی بر این نکته پافشاری می‌کند که توافق هسته‌ای باید در شورای عالی امنیت ملی ایران به تصویب برسد نه در مجلس. دست کم به این خاطر که روحانی قدرتی برای رد تصمیم مجلس ندارد. ولی مهمتر از آن این نکته است که رای مجلس به خامنه‌ای فرصت می‌دهد تا بی‌سروصدا توافق را رد کند. در تصمیمات شورای عالی امنیت ملی، خامنه‌ای نمی‌تواند مسئولیت خود را پنهان کند. زیرا مصوبات این شورا - بر خلاف مجلس - برای تبدیل شدن به قانون نیازمند امضای رهبری است.

خامنه‌ای مدت‌هاست که نظرات خود را از طریق توصیه‌های غیرعلنی به مجلس اعمال می‌کند. تا از این طریق دولت را وادارد سیاست‌هایی را بپذیرد که او نمی‌خواهد مسئولیت آن را متوجه خود کند. دخالت وی در امور مجلس بعضی وقت‌ها علنی است و بعضی اوقات مخفی می‌ماند. از نمونه دخالت‌های علنی سخنرانی خامنه‌ای در ۲۱ نوامبر سال ۲۰۱۲ است که خامنه‌ای در آن از مجلس می‌خواهد رئیس‌جمهور وقت محمود احمدی‌نژاد را مورد سوال قرار ندهد چون به زعم خامنه‌ای «خواست دشمنان همین است». علی لاریجانی رئیس مجلس به سرعت در نامه‌ای مودبانه به خامنه‌ای پاسخ می‌دهد: «رهبر مسلمین جهان [خامنه‌ای] بر مصلحت مسلمانان

واقف است و نصیحت‌های ایشان حتما موجب خرسندی جامعه اسلامی خواهد شد و اطاعت از فرامین ایشان وظیفه و افتخار برای من و بقیه نمایندگان مجلس است.» نمایندگان مجلس هم بیانیه مشابهی منتشر کردند و گفتند: «بیانات و راهنمایی‌های رهبری برای اعضای مجلس شورای اسلامی واجب الاجراست و رهبری حرف آخر را می‌زند.» از نمونه دخالت‌های مخفی خامنه‌ای در امور مجلس سخنان لاریجانی در تاریخ ۴ ژانویه ۲۰۱۵ است که گفت رهبری به مجلس توصیه کرده تا با سه درصد افزایش بودجه صندوق توسعه ملی موافقت کنند. لاریجانی گفت: «مقام معظم رهبری مایل نبودند نظرشان را به طور کتبی اعلام کنند لذا به طور شفاهی به من فرمودند.» با وجود مخالف قبلی مجلس با این مسئله طرح پیشنهادی تصویب شد.

همانطور که در دیدبان سیاست‌گذاری ۲۴۶ (گزارش‌های امنیتی ایران و جدل‌های قانونی در مورد توافق هسته‌ای <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-security-concerns-and-legal-controversies-over-the-nuclear-deal>) جداگانه تحلیل کرده ام خامنه‌ای در مورد ذکر نقش خود در مذاکرات هسته‌ای اگرچه داشته است. مثلا در ۹ آوریل امسال با کم ارزش جلوه دادن توافق ژنو به ادعاهای تیم روحانی نیز پاسخ داد که مدعی بودند جزئیات توافق را رهبری تایید کرده است: «من به مذاکرات بی‌اعتنا نیستم اما چه در گذشته و چه در آینده در مذاکرات دخالت نمی‌کنم.»

روایت جدید از مذاکره با آمریکا

برای اینکه خامنه‌ای مجبور شود موضع روشن‌تری بگیرد تیم روحانی تلاش مجدانه‌ای کرده تا نشان دهد رهبر کاملا مسئول مذاکرات و نتایج آن است. این مسئله به موقعیتی متناقض‌نما منجر شده که در آن تیم روحانی بر این نظر است که ابتکار مذاکرات هسته‌ای با ایالات متحده نه از طرف ریاست‌جمهوری بلکه از طرف رهبری آغاز شده است.

تا به حال روایت غالب این بود که درانتخابات ریاست‌جمهوری در سال ۲۰۱۳ روحانی میانه‌روترین و باتجربه‌ترین نامزد از بابت دیپلماتیک بوده و پیروزی او در انتخابات نگرش ایران را به مسئله هسته‌ای و مذاکرات با واشنگتن تغییر داده است. در این روایت روحانی سیاستمداری میانه‌رو ترسیم می‌شد که به عواقب اقتصادی و سیاسی برنامه هسته‌ای ایران در دوره احمدی‌نژاد اذعان دارد. در نقطه مقابل خامنه‌ای به عنوان مخالف آشتی‌ناپذیر مذاکره با آمریکا و مذاکره بر سر برنامه هسته‌ای ایران معرفی می‌شد. اما به‌تازگی تیم روحانی تلاش کرده تا این روایت را تغییر دهد به این منظور که بتواند با منتقدین توافق هسته‌ای مقابله کند یعنی کسانی که دولت وی را برای ساده‌لوحی در اعتماد به واشنگتن جهت وارد شدن به مذاکرات ملامت می‌کنند.

طرفه آنکه دو تن از مذاکره‌کنندگان برجسته ایران در مسائل هسته‌ای که در این تغییر روایت دخیل اند در زمان احمدی‌نژاد هم درگیر مذاکرات بوده‌اند این واقعیت عموما از دید ناظرانی که فکر می‌کنند پیروزی روحانی نقطه عطفی در تغییر سیاست خارجی ایران بوده پنهان می‌ماند. اولی عباس عراقچی عضو تیم ارشد مذاکره‌کنندگان هسته‌ای در هر دو دولت (احمدی‌نژاد و روحانی) است. او یک بار در جلسه‌ای خصوصی با مقامات رادیو تلویزیون دولتی ایران حضور یافت تا آنها را در جریان مذاکرات بگذارد به این نیت که آنها تحت تاثیر انتقادهای تندروها قرار نگیرند و گزارش‌های مطلوبی از این توافق پخش کنند. پس از پایان این جلسه خبرگزاری صداوسیما گزارشی از این جلسه را روی اینترنت منتشر کرد که خشم عراقچی را برانگیخت. معروف است که عراقچی نزدیکترین شخص به خامنه‌ای در حلقه مذاکره‌کنندگان هسته‌ای است و یکی از وظایف او گزارش تفصیلی از گفت‌وگوهای هسته‌ای به رهبر است و رساندن توصیه‌های او به تیم مذاکره‌کننده وظیفه‌ای که هم در دوره سعید جلیلی برعهده داشته و هم در دوره جواد ظریف.

گفته می‌شود در این جلسه عراقچی ادعا کرده که ایران حتی پس از انتخاب باراک اوباما به ریاست‌جمهوری با تهدید نظامی روبه‌رو بوده است. او می‌گوید: «شاید مردم در جریان جزئیات نباشند ولی دوستان ما در ارتش و سپاه پاسداران می‌دانند. ما هر شب نگران بودیم که ممکن است فردا صبح تجهیزات مورد نیاز برای حمله سراسری به ایران را برپا کرده باشند... در جلسات با دوستان ارتش به ما روی نقشه نشان می‌دادند که در کدام پایگاه نظامی چه هواپیماهایی در وضعیت آماده‌باش به سر می‌برند و حمله به ایران تنها نیاز به عزم سیاسی اوباما داشت.» او سپس افشا می‌کند: «این مذاکرات در زمان دولت قبلی [احمدی‌نژاد] شروع شد زمانی که آقای کری هنوز سناتور بود و برای ما از طریق عمان پیغام‌هایی فرستاد. در آن زمان [حدود سال ۲۰۱۱] رهبر انقلاب دستور به مذاکره دادند.» این اگر به سخنرانی ایشان در نوروز ۲۰۱۳ در مشهد توجه کنید [متوجه می‌شوید که] می‌گوید با گفت‌وگو با آمریکا مخالف نیست. [این

سخنرانی [۳ یا ۴ ماهی قبل از انتخاب روحانی بود] عراقچی همان جا ادعا می‌کند که مذاکرات به صورت محرمانه پیش می‌رود تا زمانی که بعضی از عوامل درون سیستم از ماجرا باخبر می‌شوند و شروع به فشار آوردن به مذاکره‌کنندگان می‌کنند: «پس از آن [آیت‌الله خامنه‌ای] مصمیم گرفت که مذاکرات را علنی کند بنابراین به رهبری ظلم می‌شود اگر ما فکر کنیم که در جریان [جزئیات] توافق و گفت‌وگوهای مربوط به آن نیست.»

در همان جلسه عراقچی مرتب تاکید می‌کند که رهبر از همه جزئیات توافق هسته‌ای اطلاع دارد: «بنا به دستور صریح رهبری قرار شد ... سانتریفیوژ در فردو فعال بمانند» [گروه ۵+۱] با ۱۰۱۴ سانتریفیوژ موافقت کردند آماده برای تزریق گاز با تکیه به تمام تاسیسات فردو» او دوباره موضع ایران در مورد انحصار گفت‌وگوها به برنامه هسته‌ای ایران و شامل نشدن موارد غیرهسته‌ای را تکرار می‌کند اما با وجود این موقعیت حزب‌الله لبنان را در سیاست منطقه‌ای ایران با کُری بحث کرده است: «جان کُری مرتب می‌گفت که در مورد تحریم تسلیحات شما قربانی دستاوردهای خود در منطقه شده‌اید و این دستاوردها در یمن بیروت بغداد و دمشق باعث شده تا منطقه آنچنان حساس شود که حتی اگر ما بخواهیم به تحریم تسلیحاتی پایان دهیم قادر به متقاعد کردن اسرائیل و عربستان نخواهیم بود ... ما [به کُری و مذاکره‌کنندگان ۵+۱] گفتیم نمی‌توانیم به ارسال سلاح به حزب‌الله پایان دهیم و نمی‌خواهیم حزب‌الله قربانی توافق هسته‌ای ما بشود» بنابراین به کاری که می‌کنیم ادامه می‌دهیم» اگر می‌خواهید تحریم سلاح را به پرونده هسته‌ای گره بزنید بزنید» ما در این مورد گفت‌وگوهای مفصلی داشتیم ... آخرش خودشان گفتند ما گفت‌وگوهای هسته‌ای را با قطعنامه [سازمان ملل] ربط نمی‌دهیم» تحریم سلاح را در قطعنامه می‌آوریم اما نه در توافق هسته‌ای تا اگر آن را نقض هم کردید نقض توافق هسته‌ای نباشد.»

چند روز بعد روزنامه رسمی دولت با علی‌اکبر صالحی رئیس سازمان انرژی اتمی ایران مصاحبه می‌کند که او هم در دو دولت احمدی‌نژاد و روحانی صاحب مقام بوده از جمله به عنوان عضو تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای و نماینده ایران در آژانس بین‌المللی انرژی اتمی» در این مصاحبه صالحی از مدیریت سعید جلیلی در مذاکرات هسته‌ای دفاع کرده و توضیح داده که چرا مذاکرات در آن دوره به بن‌بست رسید:

«ما به این جمع‌بندی رسیدیم که مذاکره با کشورهای ۵+۱ دشوار است چون این کشورها تحت رهبری واحد نبودند» خانم اشتون نماینده اتحادیه اروپا بود ولی سه کشور دیگر مذاکره‌کننده یعنی آمریکا چین و روسیه جزو اتحادیه اروپا نبودند ... معلوم نبود چه کسی باید گفت‌وگوها را از سمت آنها پیش می‌برد» و زمانی که بین دو مذاکره فاصله ایجاد می‌شد نه تنها توافقی حاصل نمی‌شد بلکه با خواسته‌های جدیدی هم روبه‌رو می‌شدیم» برای همین من فکر کردم باید روند جدیدی را امتحان کنیم» در بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۱ وقتی وزیر امور خارجه بودم آقای [حسن] قشقاوی معاون وزیر [در امور کنسولی و مجلس] به عمان سفر کرد تا در مورد مسئله ایرانیان زندانی در خارج پیگیری کند چون ما از عمان خواسته بودیم به ما کمک کند تا ایرانیان زندانی در بریتانیا و آمریکا را آزاد کنیم ... در آنجا یک مقام [عمانی] نامی از مقامی دیگر را به او داد که می‌گفت آمریکایی‌ها آماده هستند در مورد برنامه هسته‌ای ایران گفت‌وگو کنند و مایلند برای تنش بین تهران و واشنگتن راه‌حلی پیدا کنند و [عمانی‌ها هم] حاضرند انجام این گفت‌وگوها را تسهیل کنند» به نظر ما فرصت خوبی بود» زمانی به انتخابات آمریکا نمانده بود ولی او با مبارزات خود را برای پیروزی مجدد در انتخابات ریاست‌جمهوری آغاز کرده بود.»

صالحی می‌گوید: «ابتدا [این پیشنهاد را] جدی نگرفتیم چون آن شخص را نمی‌شناختیم» بعد فرد دیگری پیام مشابهی به صالحی می‌دهد و با اینکه صالحی در مورد جدی بودن طرف آمریکایی ابراز تردید می‌کند با اینهمه خواسته‌های ایران را از طرف همان میانجی به مقام عمانی می‌فرستد: «من چهار شرط را ذکر کردم» اولی به رسمیت شناختن حق غنی‌سازی اورانیوم بود» با خودم فکر کردم اگر آمریکایی‌ها در پیشنهاد برای مذاکره صداقت داشته باشند باید چهار درخواست ما را قبول کنند» هرچهار درخواست به برنامه هسته‌ای ایران مربوط می‌شد» طرف آمریکایی بعد از دریافت پیام گفت که در نهایت جدیت آماده‌ایم و می‌توانیم مشکلاتی را که ایران به آنها اشاره کرده به سادگی حل کنیم.»

در پاسخ به این پرسش که کدام مقام آمریکایی این پیغام را داده صالحی می‌گوید: «[مقام عمانی] از دوستان جان کُری بود و او هنوز وزیر خارجه نشده بود و رئیس کمیته روابط خارجی سنا بود» پس از ردوبدل شدن چندین پیام صالحی از عمانی‌ها می‌خواهد تا با فرستادن نامه پیشنهاد مذاکرات را به طور رسمی مطرح کنند: «من نامه رسمی را [که سلطان عمان امضا کرده بود] به مقامات

دولتی دادم و خودم در ملاقاتی با رهبری گزارشی از ماجرا ارائه کردم [خامنه‌ای] در نهایت گفت این فرصتی برای اتمام حجت است و من مخالفتی با آن ندارم ولی چند شرط دارم: اول موضوع مذاکرات تنها محدود به برنامه هسته‌ای ایران باشد و کلامی راجع به روابط دوجانبه گفت‌وگو نکنید دوم اینکه مراقب باشید تا مثل مذاکره با ۱+۵ بازی به "مذاکره برای مذاکره" تبدیل نشود سعی کنید در جلسه اول یا دوم به یک جمع‌بندی برسید»

صالحی می‌گوید در آن هنگام عناصری در دولت مخالف مذاکره با آمریکا بودند و «مقام رهبری تنها حامی ما بودند». بعد نوبت به جلسات مذاکره رسید: «از طرف ما آقای [علی اصغر] خاجی معاونت اروپا و آمریکا به همراه چند تن از مدیران کل وزارتخانه برای مذاکرات به عمان اعزام شدند در جلسه اول آمریکایی‌ها آنقدر متعجب بودند که گفتند باورمان نمی‌شود این ملاقات دارد اتفاق می‌افتد فکر کردیم عمانی‌ها شوخی می‌کنند اصلا برای مذاکره با شما آمادگی نداریم... رهبری تاکید داشتند که در همان جلسه اول حق ایران برای غنی‌سازی به رسمیت شناخته شود».

بر اساس نقل صالحی آمریکایی‌ها به خاطر انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا مذاکرات را متوقف کردند: «اما در طول انتخابات ما مشغول تبادل اطلاعات از طریق یک میانجی بودیم اسنادش هم در وزارت خارجه بایگانی شده ما نامه رسمی ردوبدل نمی‌کردیم و تمام تبادل اطلاعات به صورت غیررسمی (non-paper) انجام می‌شد» یک نامه از سلطان عمان دریافت کردیم مبنی بر اینکه آمریکایی‌ها حاضرند حق ایران برای غنی‌سازی را به رسمیت بشناسند»

پس از انتخابات ریاست‌جمهوری در آمریکا مذاکرات از سر گرفته شد و سپس دوباره در خلال انتخابات ریاست‌جمهوری ایران در سال ۲۰۱۳ متوقف شد صالحی توضیح می‌دهد که پس از انتخاب روحانی داستان به کجا کشید: «نامه‌ای به آقای روحانی نوشتم و سپس با ایشان ملاقات کردم و گفتم ما این مذاکرات را انجام داده‌ایم و فعلا به خاطر انتخابات ریاست‌جمهوری متوقف شده و حالا نوبت شماست که این راه را ادامه دهید وقتی آقای روحانی از جزئیات مذاکرات آگاه شدند باورشان نمی‌شد پس از مراسم تنفیذ به ایشان گفتم به این کار سرعت بدهید خدای نکرده نباید اجازه دهید فاصله بین دو جلسه به بیش از هشت ماه برسد... پس از آن روند مذاکرات سرعت یافت و دوره جدید پیدا کردن راه‌حل برای پرونده هسته‌ای ایران آغاز شد» در این مصاحبه صالحی در ضمن تاکید می‌کند که «بعضی‌ها فکر می‌کردند تیم مذاکره‌کننده خودش تصمیم می‌گیرد این حقیقت ندارد... و مقام رهبری در جریان خطوط کلی مذاکرات و جزئیات امر هستند و آقای روحانی هم در مورد جزئیات بحث می‌کنند با این شیوه چارچوب اختیارات تیم مذاکره‌کننده روشن می‌شود».

سخنان شخص خامنه‌ای

مهمترین نکته این است که خود خامنه‌ای در سخنرانی عمده‌ای در ۲۳ ژوئن (۲۰۱۵) برای مسئولان نظام به طور علنی فاش کرد که مذاکرات با آمریکا چگونه آغاز شد و این زمانی بود که تازه‌ترین دور مذاکرات در شهر وین جریان داشت: «من یک تاریخچه کوتاهی از این مذاکرات عرض بکنم این مذاکراتی که در واقع فراتر از مذاکرات ما با پنج به علاوه یک است مذاکره با آمریکایی‌ها است متقاضی این مذاکرات آمریکایی‌ها بودند مربوط به زمان دولت دهم [احمدی‌نژاد] هم هست قبل از آمدن این دولت این مذاکرات شروع شد».

خامنه‌ای ادامه می‌دهد: «آنها درخواست کردند واسطه‌ای قرار دادند و یکی از محترمین منطقه آمد اینجا با من ملاقات کرد گفت که رئیس‌جمهور آمریکا [پرزیدنت اوباما] با او تماس گرفته و از او خواهش کرده و گفته است که ما می‌خواهیم مسئله هسته‌ای را با ایران حل‌وفصل کنیم و تحریم‌ها را هم می‌خواهیم برداریم دو نکته اساسی در حرف او وجود داشت: یکی اینکه گفت ما ایران را به عنوان یک قدرت هسته‌ای خواهیم شناخت دوم اینکه گفت ما تحریم‌ها را در ظرف شش‌ماه به تدریج برمی‌داریم بیایید بنشینید مذاکره کنید این کار انجام بگیرد من به آن واسطه محترم گفتم که ما به آمریکایی‌ها اطمینانی نداریم به حرف اینها اطمینانی نیست گفت حالا امتحان کنید گفتیم خیلی خب این دفعه هم امتحان می‌کنیم مذاکرات این‌جوری شروع شد».

بر خلاف اظهارات عراقچی که قرار بود خصوصی بماند اظهارات صالحی در مصاحبه با روزنامه ایران روزنامه رسمی دولت حرکتی برنامه‌ریزی شده بود. نه تنها دفتر ریاست جمهوری این اظهارات را تلویحا تایید کرد بلکه بیت رهبری هم در تکذیب اظهارات صالحی واکنشی نشان نداد. اظهارات عراقچی و صالحی حقایق جدیدی را در مورد مذاکرات فاش می‌کند و استنباط عمومی را درباره مذاکره‌کنندگان هسته‌ای ایران تغییر می‌دهد. این تنها مطبوعات نبوده‌اند که این استنباط را به تنها روایت قابل قبول تبدیل کرده‌اند بلکه روسای جمهور آمریکا و ایران هم در جا انداختن این برداشت سهمی داشته‌اند که گویا انتخاب روحانی فرصت ویژه‌ای برای مذاکره فراهم کرده و اگر مذاکرات با وی به شکست بینجامد نیروهای افراطی در ایران دولت روحانی را در انتخابات بعدی شکست خواهند داد و درهای مذاکره بسته خواهد شد. گزارش‌های رسانه‌های غربی در مورد شخصیت استثنایی و «میان‌رو» روحانی و ظریف با روایات جدید عراقچی و صالحی از اعتبار می‌افتد.

باید توجه کرد که عراقچی و صالحی توضیح روشنی از دلایل خامنه‌ای برای تغییر سیاست ارائه نمی‌کنند. روایت آنان تاریخ‌های اصلی مربوط به تغییر سیاست را به قبل از شدت گرفتن تحریم‌های ایران از جانب آمریکا و اتحادیه اروپا در اواخر سال ۲۰۱۱ نسبت می‌دهد. اما خواننده با مرور اظهارات آنها می‌تواند به این نتیجه برسد که ترکیبی از تحریم‌های اقتصادی و تهدیدهای نظامی پرزیدنت اوباما بر تصمیم نهایی خامنه‌ای تاثیر گذاشته است.

روایت این دو نفر شاهی برای مدعاست که تغییر رئیس‌جمهور ممکن است نشانی از تغییر سیاست باشد ولی لزوما دلیل اصلی تغییر در سیاست نیست و قدرت اصلی در دستان خامنه‌ای است. این روایت آن گسست بنیادی را که بسیاری میان دولت احمدی‌نژاد و روحانی مفروض می‌گیرند تا تفاوت جدی آنها را نشان دهند محو می‌کند. دلیل دیگر بر تداوم سیاست میان دو دولت این واقعیت است که عراقچی و صالحی در پست‌های حساس در زمان هر دو رئیس‌جمهور حضور داشته‌اند. به علاوه در روایت جدید معمار اصلی مذاکرات هسته‌ای ایران صالحی است نه ظریف. این واقعیت در تضاد با داستان شخصیت‌پردازی برای جواد ظریف به عنوان بازیگری مهم در طراحی و اجرای مذاکرات هسته‌ای است.

ولی خطر اصلی هنوز به قوت خود باقی است. تصمیم‌گیرنده نهایی در ایران همان کسی نیست که به نسبت اختیار و مداخله خود مسئولیت هم داشته باشد. با وجود بیانیه‌های رسمی مکرر از طرف مذاکره‌کنندگان هسته‌ای ایران خامنه‌ای اطلاع داشتن و دخالت در جزئیات مذاکره را انکار می‌کند. اما این آخرین موردی نیست که خامنه‌ای از آن سلب مسئولیت می‌کند. اگر رهبر ایران توافق هسته‌ای را رسماً تایید نکند پایداری این توافق در درازمدت به خطر خواهد افتاد.

❖ *فهدی خلجی هموند خانواده لیبیتسکی در انستیتو واشنگتن است.*

RECOMMENDED

Bennett's Bahrain Visit Further Invigorates Israel-Gulf Diplomacy

---

١٤ ٢٠٢٢ فوریه

Simon Henderson

[\(/policy-analysis/bennetts-bahrain-visit-further-invigorates-israel-gulf-diplomacy\)](#)

BRIEF ANALYSIS

Libya's Renewed Legitimacy Crisis

---

١٤ ٢٠٢٢ فوریه

Ben Fishman

[\(/policy-analysis/libyas-renewed-legitimacy-crisis\)](#)

BRIEF ANALYSIS

The UAE Formally Ceases to be a Tax-Free Haven

---

١٤ ٢٠٢٢ فوریه

Sana Quadri ,

Hamdullah Baycar

[\(/policy-analysis/uae-formally-ceases-be-tax-free-haven\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/mn-ashah/\) منع اشاعه](#)

REGIONS & COUNTRIES

[\(fa/policy-analysis/ayran/\) ایران](#)